

КАК БЕ СЪХРАНЕНО ЗЛАТНОТО СЪКРОВИЩЕ ОТ ВАРНЕНСКИЯ ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ

Цанко Цанев

Abstract: The report describes how the Varna Chalcolithic necropolis discovered and then took what meat authorities for the preservation of land, excavations and findings.

Key words: Varna Necropolis, treasures, retention

Уважаеми дами и господа,

Приятно ми е да участвам в настоящата научна конференция „Свещенното знание на Варненската халколитна цивилизация” и заедно с гостите и част от археологическите научни среди на България да се запозная с изследвания и постижения, свързани с Варненския халколитен некропол. Поздравявам ви с постигнатото и ви желая нови успехи.

Не съм от редиците на археолозите и откривателите, но в един отрязък от живота ми съдбата ме свързва здраво с откритието. Връщайки се близо 40 години назад във времето, оценявам тогавашната си изпълнителска роля като свързващо звено между варненската общественост и администрация, и ентузиазма на група археолози, ръководена от старши научния сътрудник и директор на музея Коста Стоянов. Благодаря за поканата на организаторите да разкажа по-подробно за самото откритие и създадената организация за успешна работа на обекта.

В края на м. ноември 1972 г., телефонна покана от музейния работник Росица Росетова ме извади от оперативното ежедневие и по спешност пристигнах в археологическия музей на ул. „Шейново” № 5. Минавайки по пътеката до музея, от двете страни на която бяха изложени оброчни камъни, амфори и римски колони, и прекрочвайки няколко стъпала, влязох в работната зала на музея. От присъстващите познавах директора Коста Стоянов и поканилата ме историчка Росица

Росетова. Останалите 4 – 5 млади мъже, археолози, виждах за първи път. В средата на стаята имаше голяма маса, покрита със зелен плат, върху който бе поставена придобивката: нагръдна плоча, широки овални гривни и наконечник от злато, както и медни и кремъчни сечива. Получих малка бележка с опис на артикулите, с грамажа на златните предмети и кратка информация: „Открити от багериста Райчо Маринов, от с. Ченге (с. Аспарухово), Дългополска община, при изкопни работи в Западната промишлена зона на гр. Варна”. Бележката бе подписана от учителя Златарски, Провадия. В случая откритието ни се предостави чрез посредник, който бе известен на мен и на присъстващите като учител по история в Провадийската гимназия, колекционер на пеперуди, нещатен организатор на разкопки в районите на Провадия и Дългопол, създател на музейни сбирки и „душеприказчик на иманярите в района”. След години същият бе удостоен с висока правителствена награда, като в мотивите бе записана и тази му дейност.

В залата бе тихо, помъчих се да повдигна настроението, като поздравих присъстващите и директора със сериозното откритие и задаващата се изследователска, проучвателна и научна работа. Всички присъстващи се засмяха. Оказа се, че преди моето влизане те бяха обсъждали този казус и колективният им отговор бе: „Като правило „Академиците” от София обсебват обекта и ръководят следващите етапи на изследователската дейност. В най-добрия случай ще бъдем обслужващ персонал, ще копаем, ще чистим,

ще чертаем и транспортираме откритите артефакти в посока София. По този начин златните открития ще красят музейните витрини на столицата”.

В интерес на сигурността и несъздаване на условия за масова психоза и интерес за иманярите, настоятелно помолих присъстващите да не дават информация по медиите за ценната придобивка. Споделих, че само след часове районът ще бъде охраняван. По телефона на музея, чрез централата на МВР се свързах със заместник-началника на РУ на МВР Провадия Никола Братанов и му възложих да открие лицето Райчо Маринов, с. Ченге, Дългополска община и да осигури присъствието му в 09.00 ч. на следващия ден в сградата на музея, ул. „Шейново” 5. Задачата бе ясна, същият трябваше да ни заведе на точното място и да даде необходимата информация.

Появи се първият проблем. Къде ще бъде съхранено златото през тъмната част на денонощието и кой ще го охранява? (За заплащане не се говори). Музеят на „Шейново” 5 нямаше охрана и сейф. Старата градска къща, превърната в музей, имаше стени от плет и кирпич. Единственото разумно решение бе съдействие от БНБ. Загърнахме артефактите в хартия, поставихме ги в мукавяната кутия, с която бяха доставени и заедно с директора на музея посетихме директора на БНБ клон Варна Тодор Янев. От него получихме първата подкрепа и безплатна помощ, сейф в залата на банката и сигурност на златните предмети за дълъг период от време.

Завръщайки се в ОУ на МВР, докладвах на началника на ОУ на МВР ген. Георги Аргиров първичната информация за откритието, а именно значимостта на откритието и обекта, настроението на археолозите, взетите от мен и директора на музея първи решения и мерки. В мое присъствие началникът на ОУ на МВР ген. Георги Аргиров (Хищника) по ВЧ докладва на ген. полковник Димитър Стоянов, министър на МВР за откритието и взетите от МВР - Варна мерки. Вторият телефонен разговор бе с Първия секретар на Окръжния комитет на БКП във Варна Тодор Стойчев. В следобедните часове получих потвърждение от РУ НМ Провадия, че лицето Райчо

Маринов е открито и пристигането му в музея е осигурено с влак сутринта. Посетих началника на Първо РУ Варна полк. Георги Желев, с когото направихме необходимото за временна промяна на маршрута на две патрулни коли, като те бяха изпратени в района на Западна промишлена зона да охраняват и предотвратяват иманярски набези със запалени обозначителни светлини. Същите имаха разрешение за задържане и разпит на копаещи или съмнителни лица с перманентен доклад до Дежурния на ОУ на МВР. В по-късен период Първо РУ МВР, неговият началник и охранителен състав, поеха функциите на охрана на некропола, като се справиха много добре.

На следващият ден между 9 – 10 ч., заедно с пристигналия багерист Райчо Маринов, посетихме разкопаната траншея. Районът бе в Западна промишлена зона на гр. Варна, над Сухото пристанище. Мястото бе изоставено и буренясало с високи треви. Багеристът е копал със специален траншеен багер с ширина 60 см. и дълбочина 120 – 140 см. за полагане на резервен силов електрически кабел в близост и успоредно на трасето на стоманените ел. стълбове за високо напрежение, идващо от ТЕЦ Варна. Планът е бил след разкопаването на траншеята да се положи кабелът и да се зарива. При копането кофата на багера е закачила и разпечатала едно от погребенията, гроб от халколитен некропол. За щастие мястото не бе посещавано след разкопаването и не бе похитено. На бруствера и насипа в близост до гроба открийхме златни копчета, апликации, корубест костен идол, мъниста и инвентар от погребението. Част от екипа археолози остана на обекта, за да събере разпиляното от първия гроб. Заедно с директора и откривателя се върнахме в музея, за да довършим разговорите, да допълним данните от Райчо Маринов и оформим документа за доброволно предаване на артефактите. Интерес предствлява какво ново сподели откривателят: „Траншеята я копах през миналата седмица. През последния ден чух, че имаше удар по кофата от желязо. Слязох да видя какво съм изкопал. Прибрах няколко поедри парчета и ги сложих в торбата, в която нося храната си. Занесох ги вкъщи, за да ги предам на Златарски. Знам, че той разбира от

това, а и имах договорка с него при такива случаи да му се обаждам и да му предавам намереното. Той се забави два дни и когато е отишъл с аптекаря, съпругата ми му ги е дала. Аз бях на работа”. На въпроса ми кога е разбрал, че част от намерените предмети са златни, Райчо Маринов отговори: СЕГА. За откритието и доброволното предаване на откритите артефакти, багеристът Райчо Маринов получи максималното възнаграждение, предвидено в закона.

С директора старши научен сътрудник Коста Стоянов, работил на тази длъжност до 1980 г., обсъдихме предложенията за кандидатура на специалист-археолог, който да ръководи обекта. По лични съображения самият директор отказа да ръководи разкопките и сподели положителната си оценка за всички млади археолози, като потвърди, че потенциалът за научно развитие на всички е на едно ниво, но като най-напорист и активен намира Иван Иванов. Избраният археолог Иван Иванов, в негово и мое присъствие даде съгласие, благодари на директора за доверието и назначението и пое работата си с ентузиазъм. От Началника на ОУ на МВР ген. Георги Аргиров получих заповед заедно с другите ми задължения да ръководя силите на МВР и тяхното участие в охраната на Некропола. В правомощията ми бяха задачи да подпомогна директора на музея и ръководителя на разкопките на Халколитния некропол при решаване на проблеми от финансов, кадрови и друг характер, свързани с държавната и общинска администрация при провеждане на разкопките и проучванията. За целта с помощта и личното участие на полк. Найден Петров от МВР бе изработен план, в който бяха включени и задачите на археологията във Варненски окръг. При откриването и разкопките същият оказва реална помощ и подкрепа в изпълнение на задачите по сигурността. Поставената пред всички задача бе да се работи така, че откритието да остане в град Варна и да послужи като основа за изграждането и функционирането на бъдещия Археологически музей - Варна. За чест на всички ръководители и работници, задачата бе изпълнена добре.

В късната есен мъгливото и дъждовно време се преобрази в слънчево и спокойно. Само за

една седмица обектът оживя. Целият терен бе ограден с телена мрежа, бяха доставени строителни фургони, бяха изградени няколко стълба за осветление, телефонна и УКВ радиовръзка. По линия на милицията бе осигурен взвод охранители с патрулна кола и стражеви кучета, технически средства за охрана, пропускателна система, режим за контрол на достъпа и проверки на работещите. За такава създадена система за сигурност и охрана и днес биха въздишали много от режимните подразделения. Когато първата група археолози от София пристигна за оглед и проучване (мониторинг / side survey) на обекта, дейността във Варненския некропол бе влязла в редовен ритъм. Работата по разкопаването и обработката на гробовете от Некропола вървеше по график.

Решаващо за каузата на Варна се оказва посещението на депутата от Варна и министър на културата Людмила Живкова с група водещи археолози на разкопките. Людмила Живкова бе приятно впечатлена от мерките за сигурност и охрана, режима на допуск в обекта, както и от работата и постигнатото от младия и амбициозен варненски археологически екип. След посещението, пред държавни и партийни ръководители, Людмила Живкова споделила своето удовлетворение от създадената организация и постигнатото по разкопките и пожелала успех. Така отпаднаха опасенията за намеса и съмненията, че обектът ще бъде обсебен от академици и професори от БАН и Централния Археологически музей в София за разкопки и научна работа, и впоследствие да се създаде възможност експонатите да останат завинаги в столицата София.

На дневен ред излезе вторият голям проблем – музейната сграда. При проведеното неофициално допитване сред общественици и музейни работници бяха дадени десетки предложения за бъдещата музейна сграда или терен за такава. Три от най-добрите предложения бяха изпратени за съгласуване в Министерството на културата. Министър Людмила Живкова и нейният екип одобриха и дадоха „зелена светлина” на предложението на историчката Жечка Аргирова, Археологическият музей да се разположи в сградата и двора на Девическата гимназия (впоследствие Първа езикова гимназия и от

1974 г. Математическата гимназия), където като основа на музейната сбирка да послужат откритията от Халколитния некропол. Знам, че лично министър Людмила Живкова е съдействала при отпускане на финансови ресурси за срочното изграждане на две училищни сгради за размяна (Математическата гимназия и I/IV Езикови гимназии) и проблемът бе решен окончателно.

За чест на всички участвали в разкопките и научните разработки на Варненския халколитен некропол, както и съпричастността на варненската общественост и администрация, задачите бяха изпълнени много добре. Под ръководството на директора на музея Коста Стоянов и археолозите Михаил Лазаров и Иван Иванов, с научен ръководител професор Георги Георгиев от БАН бе обработен терен от около 6500 кв.м. Бяха открити и разкопани 214 погребения от халколитната епоха. Бяха регистрирани над 3 000 експоната, като по-голяма част от тях бяха златни.

Откритията „разтревожиха” в положителен смисъл археологическата научна мисъл, променяйки изградени тези и постановки и поставяйки нови въпроси за обсъждане и изучаване. Една част от музейните ценности от Варненския халколитен некропол обиколиха много държави и продължават да бъдат огромен интерес по световните музеи. Под мотото „Най-старото обработено злато в света”, Некрополът крие в себе си още много тайни и предизвикателства към световната археологическа наука.

ахилесова пета на българската съкровищница и до днес.

01.10.2010 г.

Цанко Цанев

Уважаеми дами и господа,

За да се ограничи до допустими граници черния пазар на антики от древността, е необходим нов прочит на изконното право на собственост на държавата, откъдето те произлизат. Знае се, че има такова Споразумение от 2001 г. между САЩ и Италия, от което се е възползвала и Гърция. Лично аз не съм го чел и предполагам, че в България това Споразумение е неприложимо. Време е ЮНЕСКО да въведе еднакви критерии по този проблем. Време е да се спре движението на предмети от древното изкуство в държавни и частни музеи чрез контролиране на иманярския бизнес, което е